

УДК 330.341.1:338
JEL Classification: O31, O33, O14

DOI: 10.37332/2309-1533.2021.5-6.9

Волощук Ю.О.,
д-р екон. наук, доцент,
директор навчально-наукового інституту заочної і дистанційної
освіти,
Подільський державний аграрно-технічний університет,
м. Кам'янець-Подільський

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В КОНТЕКСТІ НЕОІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ

Voloshchuk Yu.O.,
dr.sc.(econ.), assoc. professor, director of the
educational and scientific institute of distance education,
State Agrarian and Engineering University in Podilia,
Kamianets-Podilskyi

STRATEGIC DIRECTIONS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRO-INDUSTRIAL ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF NEO-INDUSTRIALIZATION

Постановка проблеми. Чинником успішної діяльності та формування високого рівня конкурентоздатності підприємства виступає здатність та ефективність до здійснення інноваційної діяльності підприємств. Теоретичні напрацювання з проблематики інноваційного розвитку охоплює різні сторони, чинники, сфери, складові важливого елементу формування інноваційної стратегії розвитку підприємства. Важливим є дослідження сучасних напрямків та визначення основних етапів розвитку, їх роль у прийнятті вчасних управлінських рішень в межах стратегії підприємства, що дозволить досягнути основні цілі, підвищити рівень конкурентоспроможності та стане основою подальшого інноваційного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інноваційний розвиток підприємств вивчають та удосконалюють зарубіжні та українські економісти-дослідники. Ряд науковців пов'язують інноваційний розвиток із розгортанням інноваційного процесу (Кібіткін А., Чечуріна М. [1]; Касс М. [2]); деякі наголошують на тісному взаємозв'язку між інноваційним розвитком та потенціалом підприємства, передусім інноваційним (Федулова Л. [3]; Підкамінний І., Ціпурінда В. [4]; Ілляшенко С. [5]); інші визначають це поняття і фактично акцентують увагу лише на джерелі цього розвитку – інноваціях (Поляков С., Степнов І. [6]; Найдюк В. [7]; Краснокутська Н. [8]; Волобуєв Г. [9]), вважаючи основою інноваційного розвитку підприємства інновації або управління ними. Ототожнюють інноваційний розвиток із сукупністю відносин, що виникають у ході цілеспрямованого підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності такі вчені, як Адаменко О. [10], Стадник В., Йохна М. [11], Мороз О. [12], або наполягають на тому, що він спрямований на підвищення вартості бізнесу (Пілявко Т. [13]), тобто на створення привабливості з точки зору дохідності інвестиційного ризику; ототожнюючи при цьому розвиток та діяльність.

Незважаючи на науково-практичні напрацювання у вказаній проблематиці, необхідне глибше вивчення етапів інноваційного розвитку підприємств в реаліях сучасних перетворень, недостатньо уваги при дослідженні приділено теоретико-методологічним підходам до визначення напрямків такого розвитку. Це і визначає мету дослідження, наукове та практичне значення його результатів.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування доцільності використання теоретичних і методичних інструментів визначення стратегічних напрямків інноваційного розвитку та подальше формування практичних засад ефективного функціонування агропромислових підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під інноваційним типом розвитку розуміють «...спосіб економічного зростання, заснований на постійних і систематичних нововведеннях, спрямованих на суттєве поліпшення всіх аспектів діяльності господарської системи, на періодичному перегрупованні сил, обумовленому логікою НТП, цілями і завданнями розвитку системи, можливістю використання певних ресурсних факторів у створенні інноваційних товарів і формуванні конкурентних переваг» [14, с. 58-59].

Термін «інноваційний розвиток» використовується і на рівні підприємств, що представлені в наукових працях вчених. Інноваційний розвиток підприємства визначатимемо як закономірний процес якісних змін стану підприємства на основі створення абсолютно нових ідей та рішень, джерелом яких визначаємо інновації та конвергенцію технологій.

Вважаємо, що стратегічні пріоритети залежать від інтелектуального та інноваційного потенціалу підприємства, які є базою для створення якісно нових можливостей для подальшої діяльності в напрямках:

- системної та загальної техніко-технологічної модернізації виробництва;
- роботизації та комп'ютеризації бізнес-процесів;
- використання новітніх технологій через удосконалення виробничих процесів на основі використання нано-, біо-, когнітивних та інформаційних;
- пошуку нових видів сировини, ресурсозберігаючих технологій;
- цифровізації економіки організацій;
- використання нових видів техніки, сортів рослин, порід тварин у виробництві;
- застосування нових креативних підходів в управлінні та освіті, які будуть орієнтовані на впровадження нових методів організації виробництва та отримання навичок, впровадження сучасних систем управління, нових інструментів і методів, форм активізації персоналу;
- диверсифікації видів діяльності;
- орієнтації на споживачів, виробництво і позиціонування принципово нової продукції з доданою вартістю [15].

Інноваційний розвиток агропромислових підприємств в умовах неоіндустріалізації модернізації реалізується у три етапи: здатність; можливості; готовність до реалізації стратегічного напрямку.

Для визначення реального і ефективного напрямку інноваційного розвитку необхідно проаналізувати наскільки можливості інноваційного потенціалу відповідають вибраному стратегічному напрямку неоіндустріальної модернізації агропромислових підприємств. Це дозволить оцінити реальну здатність до інноваційного розвитку шляхом порівняння наявного інноваційного потенціалу з оптимальним набором характеристик, сприйнятливих до інновацій для неоіндустріальної модернізації підприємств.

Можливість здійснювати інноваційну діяльність і модернізацію агропромислових підприємств в контексті неоіндустріалізації визначається потенційною здатністю виробництва (інноваційним потенціалом) і сукупною оцінкою чинників макро- і мікросередовища, що впливають на її реалізацію.

Готовність аграрного виробництва до інноваційного розвитку і модернізації підприємств визначається стратегічним напрямом інноваційної діяльності, сукупністю ресурсного та організаційного забезпечення, загальним техніко-технологічним потенціалом, реальним ступенем готовності підприємств до неоіндустріалізації та можливостями поширення нововведень виробниками.

Стратегічними напрямками інноваційного розвитку агропромислових підприємств в контексті неоіндустріальної модернізації вважаємо інтелектуалізацію неоіндустріальних інновацій, інтеграцію діяльності підприємств з науковими організаціями, створення інноваційних кластерів як об'єднання підприємств, ЗВО, наукових та фінансових установ та інших організацій та впровадження окремих інноваційних елементів (табл. 1).

Таблиця 1

Стратегічні напрями інноваційного розвитку агропромислових підприємств в контексті неоіндустріальної модернізації

Складові інноваційного розвитку підприємств	Стратегічні напрями інноваційного розвитку агропромислових підприємств в умовах неоіндустріальної модернізації			
	Інтелектуалізація неоіндустріальних інновацій	Інтеграція діяльності підприємств з науковими організаціями	Створення інноваційних кластерів: підприємства, ЗВО, наукові, фінансові установи та інші	Впровадження окремих інноваційних елементів
1	2	3	4	5
Фундаментальні і прикладні дослідження і розробки	Чіткий аналіз та інформованість про рівень індустріалізації, стан ринків техніки, технологій, необхідних для галузевого виробництва	Оперативне фінансування НДДКР і ефективне впровадження розробок у виробництво	Здатність розробляти нові технології і оптимально управляти виробничими процесами	Оцінка можливостей, орієнтація на споживача

продовження табл. 1

1	2	3	4	5
Виробництво	Виробництво аграрної продукції із застосуванням системи поступального зростання рівня інновативності неоіндустріального виробництва	Виробництво з оперативним впровадженням інноваційних продуктів	Високопродуктивне, економічно ефективне виробництво	Гнучка, адаптивна структура галузевого виробництва
Фінансове забезпечення	Необхідність наявності нових джерел істотних сум ризикованих капіталовкладень	Швидка мобілізація значних власних, позикових і залучених капіталовкладень	Наявність матеріально-технічних і фінансових ресурсів, гранти на дослідження, міжнародне та державно-приватне партнерство	Наявність початкових або середніх матеріально-технічних і фінансових ресурсів
Організаційне забезпечення	Гнучка структура, здатна до адаптації до неоіндустріальних змін	Поєднання гнучкої, адаптивної структури з економічно ефективною	Організаційна структура механічного типу	Гнучка структура управління органічного типу
Кадрове забезпечення	Оцінка і розвиток інтелектуального потенціалу підприємства, якісна характеристика кадрів, підвищення кваліфікації, формування інноваційних, творчих, креативних навичок	Оцінка наявного інтелектуального потенціалу кадрів, залучення фахівців наукових організацій	Підвищення ефективності кадрового потенціалу, підвищення мотивації	Зростання рівня інтелектуального розвитку кадрів, підвищення кваліфікації
Комерціалізація інтелектуальної власності	Синергія науки, виробництва, ринків та суспільства	Інноваційне партнерство	Кластеризація інновацій	Створення інноваційних підприємств, стартапів

Джерело: удосконалено на основі [16]

Вказані напрями пропонуємо визначати через складові інноваційного розвитку підприємств: фундаментальні і прикладні дослідження і розробки; виробництво; фінансове забезпечення; організаційне забезпечення; кадрове забезпечення та комерціалізацію інтелектуальної власності.

Послідовна реалізація цих етапів дозволить визначити потенційні можливості в реалізації інновацій для з урахуванням дії сукупності чинників, сприяючих або, навпаки, перешкоджаючих інноваційній діяльності, а також мотиваційних, організаційних, правових та інших складових здатності, можливості і готовності підприємств агропромислового комплексу до неоіндустріальної модернізації.

У цих умовах успіху на ринку досягають насамперед ті підприємства, які здатні оперативно й ефективно приводити у відповідність внутрішні можливості розвитку зовнішнім, які генеруються макро- і мікросередовищем. Це передбачає оцінку внутрішніх можливостей (потенціалу) суб'єкта господарювання і зіставлення їх з зовнішніми можливостями та загрозами, які визначають умови діяльності на конкретних товарних ринках.

В сучасних умовах господарювання здійснення диференційованого аналізу проводимо на основі узагальнення, обґрунтування і конкретизації методично-практичних підходів здатності, можливості і готовності до інноваційно-інвестиційного розвитку, а також визначення комплексу чинників, що впливають на ефективність практичної реалізації модернізації агропромислових підприємств в контексті неоіндустріалізації.

Для оцінки готовності підприємства до діяльності на принципах стратегічного управління пропонується оцінити ступінь прояву кожної з перерахованих вище ознак у діяльності підприємства експертним шляхом за методом Дельфі за оцінками. Загальна оцінка ступеня готовності підприємства представляє собою середньозважений бал:

$$\bar{S} = \frac{1}{m \cdot n} \sum_{i=1}^m K_i \sum_{j=1}^n S_{ij}, \quad (1)$$

де S_{ij} – бальна оцінка j -го експерта ступеня прояву i -ї ознаки;

n – кількість експертів;

m – число розглянутих ознак;

K_i – коефіцієнт важливості i -ї ознаки, обумовлені за правилом:

$$K_i = \begin{cases} 1 - \text{якщо } i - \text{та ознака "менш важлива"}; \\ 2 - \text{якщо } i - \text{та ознака "важлива"}; \\ 3 - \text{якщо } i - \text{та ознака "дуже важлива"} \end{cases}$$

Для спрощення прийнято, що всі ознаки мають однакову важливість і $k=1$. При оцінці, в якій приймає участь десять експертів: $n = 10$, а $m = 12$.

Отже, за формулою наступні граничні числа:

$b_{\min} = 0,2$ – відповідає випадку повного непряву всіх ознак;

$b_{\text{сл}} = 0,3$ – відповідає випадку слабого прояву всіх ознак;

$b_{\text{нп}} = 0,4$ – відповідає випадку неповного прояву всіх ознак;

$b_{\max} = 0,5$ – відповідає випадку повного прояву всіх ознак.

Тепер за формулами:

$$b_1 = b_{\min} + 0,75(b_{\text{сл}} - b_{\min}), \quad (2)$$

$$b_{\text{сп}} = 0,5(b_{\min} + b_{\max}), \quad (3)$$

$$b_2 = b_{\text{нп}} + 0,25(b_{\max} - b_{\text{нп}}), \quad (4)$$

Ступінь готовності підприємства до стратегічного розвитку варто оцінювати як:

– дуже висока, якщо отриманий результат попадає в діапазон b_2 – b_{\max} ;

– висока, якщо отриманий результат попадає в діапазон $b_{\text{сп}}$ – b_2 ;

– помірна, якщо отриманий результат попадає в діапазон b_1 – $b_{\text{сп}}$;

– низька, якщо отриманий результат попадає в діапазон b_{\min} – b_1 .

Узагальнену оцінку готовності до інноваційного розвитку підприємств за їх розмірами по ознаках визначаємо згідно нормованих коефіцієнтів кореляції та визначеному нами діапазону ймовірних змін. Результати розрахунків наводимо у табл. 2.

Таблиця 2

Узагальнена оцінка готовності до інноваційного розвитку згідно нормованих коефіцієнтів

Показник розвитку аграрних підприємств	Малі підприємства	Середні підприємства	Великі підприємства
<i>Оцінка готовності по ознаках згідно нормованих коефіцієнтів</i>			
Капіталомісткість валової доданої вартості	0,40/0,4	0,45/0,4	0,59/0,5
Працемісткість валової доданої вартості	1,00/0,5	0,56/0,4	0,58/0,5
Розмір валової доданої вартості на одне підприємство	0,24/0,2	0,47/0,4	1,00/0,5
Рівень рентабельності	0,37/0,3	1,00/0,5	0,94/0,5
Рівень готовності	1,4/4=0,35	1,7/4=0,425	2/4=0,5
Ступінь готовності	Помірний	Високий	Дуже високий

Джерело: власні розрахунки

Згідно отриманих в результаті імітаційного моделювання нормованих коефіцієнтів розраховуємо межі і міру прояву кожної ознаки, а саме:

b_{\min} – від 0,2 до 0,3; $b_{\text{сл}} = 0,31$ –0,4%; $b_{\text{нп}} = 0,4$ –0,5; b_{\max} = вище 0,5.

Розрахуємо пороги $b_1 = 0,275$, $b_{\text{сп}} = 0,35$, $b_2 = 0,425$ і винесемо розраховані пороги на шкалу на рис. 1.

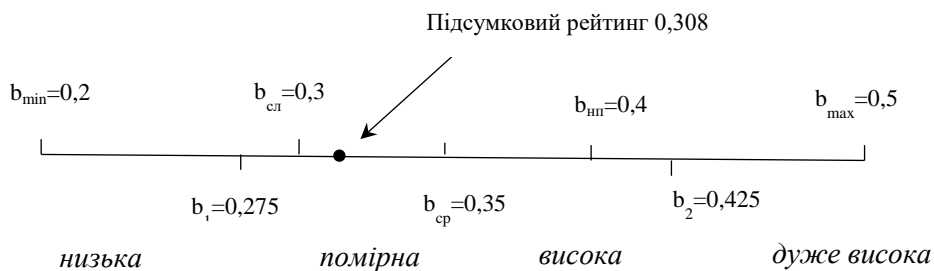

Рис. 1. Шкала оцінки готовності до інноваційного розвитку

Джерело: побудовано автором

Результати проведених розрахунків вказують на те, що ступінь готовності у малих за розмірами підприємств помірна – на рівні 0,35; у середніх – висока (0,425); а у великих – дуже висока (0,5).

Вважаємо, що для використання ступеня готовності підприємств необхідно побудувати ефективні моделі самого бізнесу та одержання прибутку при формуванні бази знань за всіма видами діяльності.

В рамках інноваційного бізнесу, покликаного реалізувати ланцюжок цінностей для кінцевого споживача, протікає інноваційний процес, в якому беруть участь всі ланки. Поняття «інноваційна активність» поширюється на всіх учасників інноваційного процесу. Тим самим створюється можливість для вимірювання всіх основних діючих сил в інноваційному бізнесі: споживача інноваційного продукту, творця (новатора і інноватора), інвестора.

Інноваційна активність підприємства – це комплексна характеристика його інноваційної діяльності, що включає сприйнятливість до новацій (властивість споживача інноваційного продукту), ступінь інтенсивності здійснюваних дій з трансформації новації і їх своєчасність (властивість постачальника інноваційного продукту), здатність мобілізувати потенціал необхідної кількості та якості, достатність забезпечити обґрунтованість застосовуваних методів, раціональність технології інноваційного процесу за складом і послідовності операцій [17].

Вважаємо за доцільне доповнити дане твердження і визначити здатність мобілізувати потенціал необхідної кількості та якості, забезпечення обґрунтованості застосовуваних методів, раціональність технології інноваційного процесу за складом і послідовністю операцій як властивість винахідника інноваційного продукту. Додати також готовність до оновлення основних елементів інноваційної системи – своїх знань, технологічного оснащення, інформаційно-комунікаційних технологій та умов їх ефективного використання, спілкування, організованості інноваційного процесу та міри компетентності як властивість товаровиробника інноваційного продукту. Це дозволить встановити найважливіші фактори інноваційного процесу, які зводяться до подання комплексної характеристики інноваційної діяльності та визначення ступеня готовності до стратегічного розвитку як: дуже висока; висока; помірна; низька.

Внутрішніми факторами тут вважаються: форми власності; методи управління; організаційна структура підприємства; фінансування; мотивація співробітників. Зовнішні фактори – стан і вплив окремих факторів сфери, вплив сфери в цілому. Для кожної галузі аналізується вплив таких чинників, як: інвестиційна активність в галузі (зони капітальних вкладень); зони сировинних і матеріально-технічних ресурсів; зони технологій; групи стратегічного впливу (конкуренти) [17].

Стратегія розвитку агропромислових підприємств є загальним комплексним планом досягнення конкурентних переваг в галузі, який розглядаємо як систему, яка повинна був сформована так, щоб залишилась можливість корегувати, доповнювати та видозмінювати. Необхідним етапом є ґрунтовний аналіз існуючих умов зовнішнього та внутрішнього середовища, ризиків, загроз, можливостей та врахування і реалізація напрямів Стратегії успішного розвитку національних економічних систем держав-лідерів, які тісно пов'язані з лідерством у дослідженнях і розробках, появою нових знань, розвитком високотехнологічного виробництва і створенням масових інноваційних продуктів.

Для оцінки спроможності країн щодо впровадження та використання сучасних передових/проривних (frontier) технологій у Доповіді ЮНКТАД про технології та інновації 2021 р. під назвою «Вскочити на технологічну хвилю: інновації зі справедливістю» («Catching technological waves: Innovation with equity») представлено «Індекс готовності», що формується з п'яти складових: впровадження ІКТ, кадри (навички), дослідження та розробки (ДіР), використання в промисловості та доступ до фінансів.

Спроможність України до освоєння передових технологій оцінюється Індексом готовності до передових/проривних технологій, запровадженням ЮНКТАД у 2021 р. (A Frontier Technologies Readiness Index). Рейтинги України та окремих країн світу за Індексом готовності до передових (frontier) технологій у 2020 р. наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Рейтинги України та окремих країн світу за Індексом готовності до передових (frontier) технологій у 2020 р.

Країна	Значення індексу	Загальний рейтинг з 158 країн	Рейтинг країн за складовими:				
			ІКТ	кадри (навички)	ДіР	промисловий розвиток	фінанси
1	2	3	4	5	6	7	8
Країни з високим рівнем готовності до передових технологій							
Чехія	0,75	26	30	23	32	18	72
Польща	0,73	28	32	30	30	32	70
Естонія	0,72	29	15	20	59	31	61
Португалія	0,71	32	35	33	31	49	27
Словенія	0,69	33	28	15	62	29	84
Словацьчина	0,69	36	21	47	44	23	59
Угорщина	0,67	37	27	43	48	16	99
Литва	0,65	39	25	24	54	48	88

продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6	7	8
Країни з рівнем готовності до передових технологій вище середнього							
Бразилія	0,65	41	73	53	17	42	60
Румунія	0,60	45	44	70	34	38	115
Сербія	0,59	47	38	52	55	46	86
Болгарія	0,57	51	53	48	65	41	73
Україна	0,56	53	66	40	47	58	97
Туреччина	0,55	55	75	63	27	78	49
Білорусь	0,53	59	45	35	91	63	109

Джерело: [18]

Як видно із даних табл. 3, у 2020 р. Україна знаходиться в рейтингу країн з рівнем готовності до передових технологій вище середнього з вище середнього (0,56). Україна має досить високий рейтинг за такими складовими, як: рівень освіченості (навичок) населення та дослідницької активності (кількість патентів та публікацій), частка високих технологій у промисловому виробництві, разом з тим – низький рейтинг за рівнем інфраструктури ІКТ та доступністю приватних компаній до кредитів.

Отже, результати проведених досліджень свідчать про наявні можливості підприємств та держави для реалізації мети Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, яка полягає у розбудові національної інноваційної екосистеми для забезпечення швидкого та якісного перетворення креативних ідей в інноваційні продукти та послуги, підвищення рівня інноваційності національної економіки, що передбачає створення сприятливих умов для розвитку інноваційної сфери, збільшення кількості впроваджуваних розробок, підвищення економічної віддачі від них, залучення інвестицій в інноваційну діяльність.

Розв'язати проблему передбачається шляхом здійснення програмних заходів за такими напрямами:

- створення сприятливого нормативно-правового поля для суб'єктів господарювання, що провадять інноваційну діяльність;
- розвиток інноваційної інфраструктури, методично-консалтингове забезпечення, розширення зв'язків вітчизняних науковців і винахідників з іноземними підприємствами;
- підвищення рівня спроможності, що реалізується як шляхом культурно-просвітницької діяльності, підвищення інноваційної культури, так і через освітню діяльність, спрямовану на забезпечення успішної кар'єри молоді після завершення навчання у закладах вищої освіти за одним з обраних напрямів: започаткування власної справи, робота на підприємстві, що відповідає сучасному технологічному рівню, або наукова (викладацька) робота [19].

Отже, стратегічний розвиток сфери інноваційної діяльності – це не тільки шлях динамічного розвитку та успіху, а і засіб забезпечення безпеки та суверенітету держави, підприємств та їх конкурентоспроможності у сучасному світі.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи вищезазначене, можемо стверджувати, що узагальнення підходів до реалізації стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку дозволило визначити потенційні можливості реалізації інновацій з урахуванням дії сукупності чинників, сприяючих або, навпаки, перешкоджаючих інноваційній діяльності, а також мотиваційних, організаційних, правових та інших складових здатності, можливості і готовності підприємств агропромислового комплексу. Визначено рівень готовності у малих за розмірами підприємств як помірну; у середніх – високу; а у великих – дуже високу. Досягнутий вище середнього рівень спроможності України до освоєння передових технологій оцінюється Індексом готовності до передових/проривних технологій згідно світового рейтингу.

Інноваційний бізнес, що покликаний реалізувати ланцюжок цінностей для кінцевого споживача, включає в себе сам інноваційний процес, в якому беруть участь всі ланки, поширюється на всіх учасників такого процесу і тим самим створює можливість для вимірювання основних діючих сил в ньому – від споживача, творця (новатора і інноватора) і до інвестора, постачальника, виробника інноваційного продукту.

Література

1. Кибиткин А. И., Чечерина М. Н. Концептуальный подход к оценке инновационного развития предприятия. *Вестник МГТУ*. 2011. Том 14. № 2. С. 427-434.
2. Касс М. Е. Формирование стратегии инновационного развития предприятия на основе управления нематериальными активами: монография. Нижний Новгород : ННГАСУ, 2011. 159 с.

3. Федулова Л. І. Економічна сутність інноваційного розвитку підприємств. URL: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/148809/72-74.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 07.07.2021).
4. Підкаминний І. М., Ціпуринда В. С. Системні фактори впливу на інноваційний розвиток підприємства. *Ефективна економіка*. 2011. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=480> (дата звернення: 09.07.2021).
5. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи : навч. посібник для студ. вузів. Суми : ВТД «Університетська книга», 2003. 278 с.
6. Поляков С. Г., Степнов І. М. Модель інноваційного розвитку підприємства. *Інновації*. 2003. № 2-3 (59-60). С. 36-38.
7. Найдюк В. С. Сутність та передумови інноваційного розвитку підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 3. URL: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2013_3_251_263.pdf (дата звернення: 09.07.2021).
8. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент : навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2003. 504 с.
9. Волобуєв Г. С. Сутність та передумови інноваційного розвитку підприємств. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 3(45). С. 213-217.
10. Адаменко О. А. Концептуальні засади інноваційного розвитку підприємств. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2010. № 35. С. 5-10.
11. Стадник В. В., Йохна М. А. Інноваційний менеджмент : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2006. 464 с.
12. Мороз О. С. Формування системи показників для оцінювання інноваційного розвитку підприємства. *Економіка Крима*. 2012. № 3(40). С. 263-266.
13. Пілявоз Т. М. Інноваційний розвиток підприємства як важливий аспект розвитку економіки. *Інноваційна економіка*. 2012. № 4. С. 185-190.
14. Захарченко В. І., Корсікова Н. М., Меркулов М. М. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2012. 448 с.
15. Волощук Ю. О., Волощук В. Р. Стан та перспективи інноваційного розвитку підприємств. *Ефективна економіка* : електронне наукове фахове видання. 2018. № 9. С. 84-89. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7283> (дата звернення: 17.07.2021).
16. Василенко В. О., Шматко В. Г. Інноваційний менеджмент : навч. посібник / за ред. В. О. Василенко. Вид. 3-тє, вип. та доп. Київ : ЦНЛ, 2005. 440 с.
17. Баранчєєв В. П., Масленникова Н. П., Мишин В. М. Управление инновациями в 2 т. 3-е изд., перераб. и доп. Москва : Издательство Юрайт, 2011. 783 с.
18. Стан науково-інноваційної діяльності в Україні у 2020 році : науково-аналітична записка / Т. В. Писаренко, Т. К. Куранда, Т. К. Кваша та ін. Київ : УкрІНТЕІ, 2021. 39 с.
19. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : схвал. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.07.2021).

References

1. Kibitkin, A.I. and Checherina, M.N. (2011), "Conceptual approach to the assessment of the innovative development of the enterprise", *Vestnik MGTU*, vol. 14. no. 2, pp. 427-434.
2. Kass, M.Ye. (2011), *Formirovaniye strategii innovatsionnogo razvitiya predpriyatiya na osnove upravleniya nematerialnyimi aktivami* [Formation of a strategy for the innovative development of an enterprise based on the management of intangible assets], monograph, NNGASU, Nizhniy Novgorod, Russia, 159 p.
3. Fedulova, L.I. "The economic essence of innovative development of enterprises", available at: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/148809/72-74.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (access date July 07, 2021).
4. Pidkaminnyi, I.M. and Tsipurynda, V.S. (2011), "Systemic factors of influence on innovative development of the enterprise", *Efektivna ekonomika*, no. 3, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=480> (access date July 09, 2021).
5. Illiashenko, S.M. (2003), *Upravlinnia innovatsiynym rozvytkom: problemy, kontseptsii, metody* [Management of innovative development: problems, concepts, methods], high school textbook, VTD "Universytetska knyha", Sumy, Ukraine, 278 p.
6. Polyakov, S.G. and Stepnov, I.M. (2003), "Model of innovative development of the enterprise", *Innovatsii*, no. 2-3 (59-60), pp. 36-38.
7. Naidiuk, V.S. (2013), "The nature and preconditions of enterprises' innovative development", *Marketing i menedzhment innovatsii*, no. 3, available at: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2013_3_251_263.pdf (access date July 09, 2021).
8. Krasnokutska, N.V. (2003), *Innovatsiinyi menedzhment* [Innovation management], tutorial, KNEU, Kyiv, Ukraine, 504 p.

9. Volobuev, H.S. (2016), "Essence and pre-conditions of innovative development of enterprises", *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, no. 3(45), pp. 213-217.
10. Adamenko, O.A. (2010), "Conceptual bases of innovative development of the enterprises", *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu kharchovykh tekhnolohii*, no. 35, pp. 5-10.
11. Stadnyk, V.V. and Yokhna, M.A. (2006), *Innovatsiinyi menedzhment* [Innovation management], tutorial, Akademydav, Kyiv, Ukraine, 464 p.
12. Moroz, O.S. (2012), "Formation of a system of indicators for evaluating the innovative development of an enterprise", *Ekonomika Kryma*, no. 3(40), pp. 263-266.
13. Piliavoz, T.M. (2012), "Innovative development of the enterprise as an important aspect of the development of the economy", *Innovative economy*, no. 4, pp. 185-190.
14. Zakharchenko, V.I., Korsikova, N.M. and Merkulov, M.M. (2012), *Innovatsiinyi menedzhment: teoriia i praktyka v umovakh transformatsii ekonomiky* [Innovation management: theory and practice in the conditions of economic transformation], tutorial, Tsentri navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine, 448 p.
15. Voloshchuk, Yu.O. and Voloshchuk, V.R. (2018), "State and prospects of innovative development of enterprises", *Efektivna ekonomika : elektronne naukove fakhove vydannia*, no. 9, pp. 84-89, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7283> (access date July 17, 2021).
16. Vasylenko, V.O. and Shmatko, V.H. (2005), *Innovatsiinyi menedzhment* [Innovation management], tutorial, Vyd. 3-tie, vyp. ta dop. TsNL, Kyiv, Ukraine, 440 p.
17. Barancheyev, V.P., Maslennikova, N.P. and Mishin, V.M. (2011), *Upravleniye innovatsiyami v 2 t.* [Management of innovations in 2 volumes], 3rd ed., Izdatelstvo Yurayt, Moscow, Russia, 783 p.
18. Pysarenko, T.V., Kuranda, T.K., Kvasha, T.K. et al. (2021), *Stan naukovo-innovatsiinoi diialnosti v Ukraini u 2020 rotsi : naukovo-analitychna zapyska* [The state of scientific and innovative activity in Ukraine in 2020: scientific and analytical note], UkrINTEI, Kyiv, Ukraine, 39 p.
19. Cabinet of Ministers of Ukraine (2019), "The *Strategy of the development of the innovative activity sphere for the period up to 2030*", Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 10, 2019 № 526-r, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> (access date July 18, 2021).